

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

การพัฒนาประเทศไทยนับตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 ถึง ฉบับที่ 10 มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2545) เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม และมุ่งให้คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาเป็นบูรณาการแบบองค์รวมเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่สมดุล ต่อมาแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) ได้อัญเชิญปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ ควบคู่ไปกับกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการ เป็นองค์รวม นอกจากนี้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554) ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยืดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา และการพัฒนาที่สมดุล ทั้งคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยมีการเตรียม ระบบภูมิคุ้มกัน ด้วยการเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนที่มีอยู่ในประเทศและการบริหารจัดการความเสี่ยงให้พร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง และได้รื้อนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวางทุกภาคส่วน ส่งผลให้ประเทศไทยเข้มแข็ง มีภูมิคุ้มกันสูงขึ้นในหลายด้าน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2554 : 1 - 2)

การพัฒนาในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559) ประเทศไทยจะต้องเผชิญกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เป็นทั้ง โอกาสและความเสี่ยงต่อการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะข้อผูกพันที่จะเป็นประชาคมอาเซียนในปี 2558 จึงจำเป็นต้องนำภูมิคุ้มกันที่มีอยู่พร้อมทั้งเร่งสร้างภูมิคุ้มกันให้กับเด็กและเยาวชนให้สามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม การสร้างภูมิคุ้มกันให้กับเด็กและเยาวชน จึงเริ่มจากการศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต เพื่อนำมาปรับใช้ในปัจจุบัน ในอดีตประเทศไทยนั้นเป็นสังคมเปิด มีอิสระ เสรีภาพ การเรียนรู้กว้างไกล เป็นแหล่งรวมของวัฒนธรรมที่หลากหลาย คนไทยมีระบบคุณธรรมจริยธรรมของศาสนาพุทธเป็นแก่นสารที่ยึดถือมาโดยตลอด มีเอกลักษณ์ทั้งในเชิงภาษาไทย การแต่งกาย อาหารประจำชาติ วัฒนธรรมที่ละเอียดอ่อน สวยงาม และประณีต ที่คอยหล่อหลอมเด็กไทยในเชิงการกำหนดคุณค่าการเป็นผู้สืบทอดทางศาสนา วัฒนธรรม จารีตประเพณี ซึ่งเป็นลักษณะประชาสังคม (Civic Society)

มีกระบวนการทางสังคม (Socialization) ที่งดงาม สร้างคุณภาพ คุณลักษณะของเด็กไทยจนเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ ไม่ว่าจะเป็นคนดีที่มีจิตใจอ่อนโยน ยิ้มง่าย เป็นมิตรมีน้ำใจ (กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น. 2554 : 1)

ปัจจุบันความงดงามและคุณค่าของสังคมไทยและตัวเด็กไทยจำนวนมากเริ่มถูกร่อนหมดความหมายและกำลังถูกสังคมนิยมใหม่ (Post-modernization) และยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) หล่อหลอมให้เกิดพฤติกรรมและจิตวิญญาณใหม่กับเด็กไทย และยิ่งรุนแรงหนักขึ้นในระยะหลัง เช่น ปัญหายาเสพติด เพศเสรี วัตถุนิยม ความรุนแรงในพฤติกรรมและอารมณ์ ฯลฯ จึงเป็นเรื่องที่จะต้องร่วมกันแก้ไข โดยเฉพาะอย่างยิ่งท้องถิ่น ต้องมีศักยภาพเพื่อดูแลปกป้องคุ้มครองเด็กและเยาวชนจากปัญหาดังกล่าว รวมทั้งพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีสุขภาพกายและจิตดี มีสติปัญญาเข้มแข็ง และเติบโตเป็นประโยชน์ต่อสังคม การจะก้าวผ่านวิกฤต ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ต้องเข้าใจถึงบริบทของคนในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งมีความหลากหลายและมีความแตกต่างกัน การพัฒนาท้องถิ่นจึงต้องเกิดจากการสร้างพลังชุมชนและเครือข่ายชุมชนให้มีความเข้มแข็ง จำเป็นต้องมีรูปแบบหรือนวัตกรรมที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนหรือท้องถิ่น ต้องอาศัยกระบวนการทัศน์ใหม่ โดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) เพื่อนำมาเป็นแนวทางออกแบบการพัฒนาท้องถิ่นให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพ “ภูมิสังคม” ของท้องถิ่นนั้นๆ “Think Globally, but Act Locally การพัฒนาท้องถิ่นจึงต้องอาศัยฐานคิดจากภูมิปัญญา เพื่อถ่ายทอดแนวคิด วิธีชีวิต ที่มีคุณค่าให้กับเด็กและเยาวชนให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับสังคมปัจจุบัน (อภิชาติ คำดี. 2552 : 2)

จากแนวคิดข้างต้นการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับเด็กและเยาวชนจึงมีความสำคัญและมีความจำเป็นในสังคมปัจจุบัน การถ่ายทอดภูมิปัญญาของสังคมอีสานตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน แนวความเชื่อหรือวิถีชีวิตของคนอีสาน จะถูกส่งผ่านทางกลอนลำ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องประเพณีหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งถือว่าหมอลำมีคุณค่ากับการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ของคนในภาคอีสานมาทุกยุคทุกสมัย ในอดีตคุณค่าด้านวัฒนธรรม คติความเชื่อ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจะถูกส่งผ่านกลอนลำด้วยทำนองที่ซ้ำ ๆ ผสมกับเสียงแคนเสียงพิณและเสียงกลอง ซึ่งทำให้คนที่ได้ฟังเกิดสมาธิเกิดการรับรู้ถึงประเพณีพิธีกรรมความเชื่อของคนอีสาน โดยเฉพาะฮีต 12 คอง 14 นั้นจะถูกส่งผ่านกลอนลำจากคนรุ่นสู่รุ่น ทำให้คนอีสานได้รับการยกย่องว่าเป็นคนที่มีจิตใจโอบอ้อมอารี อ่อนน้อมถ่อมตน และมีความซื่อสัตย์ จนได้รับการขนานนามว่าเป็นดินแดนแห่งวัฒนธรรม (กิตติศักดิ์ แสนประดิษฐ์. 1-3)

หมอลำจึงเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่มีบทบาทด้านการให้ความรู้ ความบันเทิง เป็นสื่อในการบันทึกพฤติกรรมของคนในสังคม ในเรื่องของการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณี และความเชื่อต่าง ๆ เป็นศิลปะการแสดงที่ผูกพันกับวิถีชีวิตชาวอีสานมาหลายชั่วอายุ สะท้อนให้เห็นรากเหง้าของคนในท้องถิ่น เป็นการขับเคลื่อนบรรยากาศวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น เป็นวัฒนธรรมย่อย (Sub-culture) ที่มีอำนาจทางการแสดงออกที่ทรงอิทธิพลต่อคนอีสานทุกยุค ทุกสมัย เป็นสื่อในการถ่ายทอดความคิดเห็นของคนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง นอกจากนี้หมอลำได้รับการยกย่องว่า เป็นปราชญ์ของสังคม เพราะเป็นผู้สืบทอดและถ่ายทอดภูมิปัญญา ตลอดจนวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นควบคู่กับวัด ทั้งนี้ แต่ก่อนผู้ที่จะเป็นหมอลำที่ดีได้นั้นจะต้องเป็นผู้มีความรอบรู้หลายด้านและหลากหลาย อีกทั้งยังมีปฏิภาณไหวพริบในการโต้ตอบและการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าบนเวทีได้อย่างทันที่วงที่หมอลำจึงมีลักษณะเด่น คือ เรียบง่าย ไม่ซับซ้อนเชิงสุนทรียภาพเหมือนศิลปะชั้นสูง มีความใกล้ชิดกับผู้ฟัง และมีความสัมพันธ์ระหว่างศิลปินผู้แสดงกับผู้ฟังผู้ชมหมอลำ (พระครูจิตรธรรมรัช. 2555 : 1)

หมอลำจึงมีบทบาทเป็นผู้นำทางความคิดของคนในท้องถิ่น และ ทำหน้าที่เป็นตัวประสานระหว่างหน่วยงานของรัฐกับประชาชน เพื่อให้ความรู้ สร้างเจตคติ จิตสำนึกที่ดีให้กับคนในสังคม หมอลำจึงถูกนำไปเป็นสื่อเพื่อสร้างและขัดเกลาจิตใจของคน ในสังคมอีสานมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณี อันดีงามของชุมชน สังคม การส่งเสริมและสนับสนุนการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในทุกระดับ การเสริมสร้างสุขภาพของคนในชุมชน รวมทั้งการสนับสนุนและส่งเสริมเศรษฐกิจ ในระดับชุมชน โดยถูกส่งผ่านคติ ค่านิยม ความเชื่อ ผ่านกลอนลำโดยปราชญ์หรือภูมิปัญญาที่มีความรู้ด้านหมอลำให้คนในสังคมอีสานได้เกิดการซึมซับ คติ ความเชื่อ หรือเจตคติที่ดีตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ได้อย่างมีความสุข ซึ่งถือว่าหมอลำมีบทบาทที่สำคัญต่อการพัฒนาท้องถิ่นของสังคมอีสานเป็นอย่างมาก (นำใจ อุทร์ณ์. 2553 : 1 – 3)

จากความสำคัญดังกล่าว การถ่ายทอดความรู้หรือทักษะด้านหมอลำ จึงมีความจำเป็นกับเด็กและเยาวชนในสังคมปัจจุบันถือเป็นการเตรียมความพร้อม การสร้างเจตคติที่ดีเพื่อก้าวไปเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพของสังคมไทยในวันข้างหน้า การเรียนรู้ทักษะด้านหมอลำจากครูภูมิปัญญาหมอลำจึงถือเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับเด็กและเยาวชนให้มีการปรับตัวเข้ากับสังคมโลกได้ทุกยุคทุกสมัย การเรียนรู้จำเป็นต้องเรียนรู้จากครูภูมิปัญญาหมอลำ ที่มีความรู้ความสามารถ จากแหล่งหรือพื้นที่ ที่ได้รับการยอมรับของคนทั้งในอดีตและปัจจุบัน ต้องมี

กระบวนการวิธีการถ่ายทอดที่ดี บ้านโนนคือ เป็นหมู่บ้านที่ได้รับการขนานนามว่าเป็นหมู่บ้านหมอลำ ซึ่งถือว่าเป็นหมู่บ้านที่มีการก่อตั้งหมอลำทำนองกาฬสินธุ์ ขึ้นเป็นครั้งแรกในจังหวัดมหาสารคาม

ในอดีตหมอลำบ้านโนนคือมีคณะหมอลำอยู่ในหมู่บ้านถึง 6 คณะ ได้แก่ คณะดอกฟ้า สารคาม ไทยอินขง วิทยุวันดาวสะเทือน วิทยุวันสารคาม ดาวรุ่งเพชรเมืองไทย ดาวสำรอง ซึ่งเป็นหมอลำเรื่องต่อกลอน ลำทำนองกาฬสินธุ์-สารคาม และลำเพลิน หมอลำบ้านโนนคือถือว่า มีชื่อเสียงมากในจังหวัดมหาสารคามและจังหวัดกาฬสินธุ์ คณะวิทยุวันดาวสะเทือนได้รับรางวัลชนะเลิศ ในการประกวดหมอลำเรื่องต่อกลอนซึ่งถ้วยรางวัลพระราชทานสมเด็จพระเทพฯ ปี 2541 ที่จังหวัดมหาสารคาม คณะดาวสำรองได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดหมอลำเพลิน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2545 ที่จังหวัดกาฬสินธุ์ คณะดาวรุ่งเพชรเมืองไทย ได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดในงานมรดกอีสานที่จังหวัดมหาสารคาม ปี 2551 จึงถือว่าหมอลำเป็น อัตลักษณ์ของบ้านโนนคือ เด็กและเยาวชนบ้านโนนคือในสมัยก่อนจะได้รับการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาด้านหมอลำตามความสนใจ การฝึกทำนอง การเป่าแคน การเล่นดนตรีประกอบ จะถ่ายทอดตัวต่อตัว หมอลำถือเป็นอาชีพเสริมจากอาชีพหลักคือการทำนา จึงทำให้มีปราชญ์ ครูภูมิปัญญาด้านหมอลำในบ้านโนนคือที่มีความหลากหลายจำนวนมาก บ้านโนนคือจึงถือเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญด้านการละเล่นและการแสดงพื้นบ้านหมอลำ ซึ่งควรค่าที่จะได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนให้ปราชญ์ภูมิปัญญาด้านหมอลำได้ถ่ายทอดประสบการณ์ ความรู้ ไปยังอนุชนรุ่นหลัง

ปัจจุบันหมอลำบ้านโนนคือคงเหลือหนึ่งคณะคือคณะดาวรุ่งเพชรเมืองไทย เนื่องจาก ภาวการณ์เปลี่ยนแปลงของกระแสโลกทำให้สังคมเปลี่ยนไป เด็กและเยาวชนในปัจจุบันมี ค่านิยมที่แปรเปลี่ยนไปจากวิถีชีวิตดั้งเดิม เด็กและเยาวชนในบ้านโนนคือไม่แตกต่างจากเด็ก และเยาวชนในสังคมไทยโดยทั่วไป คือ ไม่เห็นคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรมและวิถีชีวิต ความเป็นอยู่แบบดั้งเดิม เรื่องหมอลำก็เช่นกันไม่ได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นต่อรุ่นเหมือน แต่ ก่อน เด็กและเยาวชนไม่สนใจการฝึกหมอลำซึ่งทำให้การละเล่นหมอลำนั้นกำลังจะสูญหายไป จากวัฒนธรรมของคนบ้านโนนคือ และในภาคอีสาน จากการลงพื้นที่วิจัยเพื่อพัฒนา โจทย์วิจัย ของคณะอาจารย์และนิสิตนักศึกษาปริญญาตรีบัณฑิต สาขาอนุรักษ์วัฒนธรรมเพื่อพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ร่วมกับปราชญ์ภูมิปัญญาหมอลำ ตัวแทนชุมชน พบว่า บ้านโนนคือมีประวัติความเป็นมาด้านหมอลำมายาวนาน หมอลำมีคุณค่าแก่การรักษาให้คงไว้

โดยเฉพาะการล่าในทำนอง กาฬสินธุ์- สारคาม ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งปัจจุบันเด็กและเยาวชนนั้นให้ความสำคัญน้อยมาก

จากคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาหมอลำดังกล่าวต่อการพัฒนาท้องถิ่น จำเป็นต้องมีวิธีการ กระบวนการในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาหมอลำที่เหมาะสม เพื่อให้ภูมิปัญญาหมอลำคงอยู่ ซึ่งการถ่ายทอดภูมิปัญญาหมอลำนั้นมีอยู่ด้วยกันหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็น การบอกเล่าด้วยวาจา การลงมือปฏิบัติ การสาธิต การเรียนรู้จากสื่อด้วยตนเอง การถ่ายทอดโดยบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรในรูปแบบของตำรา เอกสาร หรือวัสดุต่าง ๆ และการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ก็เป็นรูปแบบหนึ่งที่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาด้านหมอลำ ศูนย์ดำรงมรดกอีสาน สํารองเรื่องประพันธ์ จึงถูกจัดตั้งขึ้นมาตามข้อเสนอแนะของลูกศิษย์หมอลำสํารองเรื่องประพันธ์ เพื่อ เป็นสถานที่รวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับการละเล่น การแสดงพื้นบ้านของคนอีสาน และภูมิปัญญาหมอลำทุกแขนง เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้หมอลำบ้านโนนค้อ เพื่อเสริมสร้างเด็กและเยาวชน ผู้สนใจให้เห็นคุณค่า และเป็นการสืบสานวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น เป็นการเสริมสร้างทักษะ ทั้งทาง ภาย วาจา และใจ ให้ถึงพร้อมตามหลักไตรสิกขา และปัญญาวัชรธรรม 4 เพื่อให้เกิดภูมิคุ้มกันให้กับเด็กและเยาวชน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถอยู่ร่วมกับคนในสังคมไทยสังคมโลกได้อย่างมีความสุข

ผู้วิจัยเห็นว่ารูปแบบการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้หมอลำบ้านโนนค้อผ่านครูภูมิปัญญาหมอลำศูนย์ดำรงมรดกอีสาน สํารองเรื่องประพันธ์ ซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงพื้นที่ด้วยเครือข่ายความร่วมมือทางสังคม จึงถือเป็นนวัตกรรมหนึ่งที่เกิดจากการจัดการความรู้ โดยเครือข่ายสังคมศูนย์ดำรงมรดกอีสาน สํารองเรื่องประพันธ์ มาทำกิจกรรมจัดการความรู้ร่วมกัน ด้วยกระบวนการแก้ไขปัญหาเชิงพื้นที่ เป็นการเรียนรู้แบบทางเลือจากคนหลายวัย ซึ่งจะนำไปสู่การสืบทอด การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการเสริมสร้างและพัฒนาท้องถิ่นที่ยั่งยืน สอดคล้องกับยุทธศาสตร์แผนพัฒนาแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559) ยุทธศาสตร์การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน ที่ต้องการให้คนไทยมีการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องทั้งในเรื่องการศึกษา ทักษะการทำงาน และการดำเนินชีวิต เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันสำคัญในการดำรงชีวิตและปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคศตวรรษที่ 21

คำถามการวิจัย

คำถามวิจัยหลัก

รูปแบบการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้หมอลำบ้านโนนค้อโดยเครือข่ายศูนย์ดำรงมรดกอีสาน สํารองเรื่องประพันธ์ เป็นอย่างไร

คำถามวิจัยรอง

1. ปรากฏการณ์ความเป็นมาของหมอลำบ้านโนนค้อจากอดีตถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร
2. องค์ความรู้ด้านหมอลำบ้านโนนค้อที่สำคัญและเหมาะสมที่จะขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้มีอะไรบ้าง
3. รูปแบบการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้หมอลำของบ้านโนนค้อโดยเครือข่ายศูนย์ดำรงมรดกอีสาน สํารองเรื่องประพันธ์ เป็นอย่างไร ประกอบด้วยกิจกรรมอะไรบ้าง
4. ผลจากการขับเคลื่อนรูปแบบกระบวนการเรียนรู้หมอลำของบ้านโนนค้อจากเครือข่ายศูนย์ดำรงมรดกอีสาน สํารองเรื่องประพันธ์ เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์การวิจัยหลัก

เพื่อศึกษารูปแบบการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้หมอลำบ้านโนนค้อโดยเครือข่ายศูนย์ดำรงมรดกอีสาน สํารองเรื่องประพันธ์

วัตถุประสงค์การวิจัยรอง

1. เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ความเป็นมาของหมอลำบ้านโนนค้อ จากอดีตถึงปัจจุบัน
2. เพื่อค้นหาองค์ความรู้ด้านหมอลำของบ้านโนนค้อที่สำคัญและเหมาะสมต่อการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้สู่เด็กและเยาวชน
3. เพื่อสร้างรูปแบบการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้หมอลำบ้านโนนค้อโดยเครือข่ายศูนย์ดำรงมรดกอีสาน สํารองเรื่องประพันธ์
4. เพื่อศึกษาผลที่เกิดจากการขับเคลื่อนรูปแบบกระบวนการเรียนรู้หมอลำบ้านโนนค้อ โดยเครือข่ายศูนย์ดำรงมรดกอีสาน สํารองเรื่องประพันธ์

ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัย เรื่อง การขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้หมอลำบ้านโนนค้อ โดยเครือข่ายศูนย์ดำรงมรดกอีสาน ตำรวจเรื่องประพันธ์ ได้กำหนดขอบเขตในการวิจัยไว้ด้วยกัน 4 ด้าน

- 1) ด้านพื้นที่วิจัย 2) ระยะเวลาในการวิจัย 3) กลุ่มเป้าหมาย 4) ด้านเนื้อหา ดังนี้
 1. ด้านพื้นที่การวิจัย ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดเขตพื้นที่ใช้ในการวิจัยคือ
 - 1.1 พื้นที่วิจัย
จังหวัดมหาสารคามและจังหวัดกาฬสินธุ์
 - 1.2 พื้นที่ขับเคลื่อนนวัตกรรม
ศูนย์ดำรงมรดกอีสาน บ้านเลขที่ 129 หมู่ 14 บ้านโนนค้อ ตำบลโคกพระ

อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

2. ระยะเวลาในการวิจัย
พ.ศ. 2555 - 2556
3. กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย

3.1 ครูภูมิปัญญาหมอลำในเครือข่ายหมอลำศูนย์ดำรงมรดกอีสาน ตำรวจ

เรื่องประพันธ์ และผู้มีความรู้ด้านหมอลำที่เป็นลูกศิษย์ของหมอลำ ตำรวจเรื่องประพันธ์ในจังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 15 คน

3.2 กลุ่มพัฒนาเด็กและเยาวชน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ประกอบด้วย

3.2.1 กลุ่มเจาะจง ได้แก่ ผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง ตัวแทนชุมชน และนักเรียน จาก 3 โรงเรียนในปีการศึกษา 2555 ดังนี้

- 1) โรงเรียนบ้านส้มกบ อำเภอชื่นชม จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 38 คน

ประกอบด้วย

- 1.1) ผู้บริหาร จำนวน 1 คน
- 1.2) ครู จำนวน 2 คน
- 1.3) ผู้ปกครอง และตัวแทนจากชุมชน จำนวน 14 คน
- 1.4) นักเรียน จำนวน 21 คน

- 2) โรงเรียนบ้านคอกม้า อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวน

41 คน

- 2.1) ผู้บริหาร จำนวน 1 คน
- 2.2) ครู จำนวน 1 คน

- 2.3) ผู้ปกครอง และตัวแทนจากชุมชน จำนวน 10 คน
- 2.4) นักเรียน จำนวน 29 คน
- 3) โรงเรียนบ้านคอนกลอย อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน

48 คน

- 3.1) ผู้บริหาร จำนวน 1 คน
- 3.2) ครู จำนวน 2 คน
- 3.3) ผู้ปกครอง และตัวแทนจากชุมชน จำนวน 29 คน
- 3.4) นักเรียน จำนวน 16 คน

3.2.2 กลุ่มสมัครใจ ได้แก่

เด็ก เยาวชน ผู้ปกครอง กลุ่มสนใจจากบ้านโนนค้อ หมู่ 6 หมู่ 14 อำเภอ
กันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม และบุคคลทั่วไปในจังหวัดมหาสารคามและจังหวัดกาฬสินธุ์
จำนวน 28 คน ประกอบด้วย

- 1) ผู้ปกครอง จำนวน 14 คน
- 2) เด็กและเยาวชนที่สนใจ จำนวน 14 คน

4. เนื้อหา ประกอบด้วย

- 4.1 ปรากฏการณ์ความเป็นมาของหมอลำบ้านโนนค้อ
- 4.2 พิธีกรรมกับความเชื่อ
- 4.3 กลอนลำกับการแต่งกลอนลำ
- 4.4 ทำนองกับการขับร้อง
- 4.5 ทำรำ และชุดแต่งกาย
- 4.6 คนตรีประกอบกับการขับร้อง
- 4.7 หมอลำกับการพัฒนาท้องถิ่น

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การขับเคลื่อน หมายถึง การรวมพลังกลุ่มคนที่มีความรู้เรื่องหมอลำมาร่วมกัน
จัดการความรู้เพื่อนำไปสู่การถ่ายทอดและอนุรักษ์ภูมิปัญญาหมอลำให้คงอยู่คู่ลูกหลานตลอดไป
2. กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง วิธีการถ่ายทอดประสบการณ์ของครูภูมิปัญญา
หมอลำบ้านโนนค้อร่วมกับเครือข่ายศูนย์ดำรงมรดกอีสาน ดำรงเรื่องประพันธ์ ตามรูปแบบ
หรือกิจกรรมที่ร่วมกันกำหนดขึ้น ตามกรอบเนื้อหาทั้ง 7 ด้าน ประกอบด้วย 1) ปรากฏการณ์

ความเป็นมาของหมอลำบ้าน โนนค้อ 2) พิธีกรรมกับความเชื่อ 3) กลอนลำกับการแต่งกลอนลำ 4) ทำนองกับการขับร้อง 5) ท่ารำและชุดแต่งกาย 6) คนตรีประกอบกับการขับร้อง 7) หมอลำกับการพัฒนาท้องถิ่น

3. ลำ หมายถึง การขับร้องที่เป็นจังหวะทำนอง เป็นการขับร้องตามกลอนที่เรียกว่า “กลอนลำ” ซึ่งมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับจังหวะและทำนอง เช่น ลำกลอน ลำเพลิน ลำเดิน เป็นต้น

4. หมอลำ หมายถึง ผู้ที่มีความชำนาญในการขับลำเพลงพื้นบ้านอีสาน โดยใช้กลอนลำที่เกิดจากการเรียนรู้ การฝึกฝนจนเกิดความชำนาญและสามารถนำสิ่งที่ได้มาคิดเป็นสำนวนภาษาของหมอลำแล้วถ่ายทอดไปสู่ผู้ฟังได้อย่างไรเพราะกลมกลืนกับสภาพต่าง ๆ โดยมีแคนเป็นคนตรีประกอบการลำ

5. ทำนอง หมายถึง ทำนองกาฬสินธุ์-สารคาม ซึ่งทำนองกาฬสินธุ์ เป็นทำนองการลำที่มีลีลาเชื่องช้า มีการเอื้อนเสียงหรือเล่นลูกคอสลับเป็นช่วง ๆ การลำมีความหนักแน่นมีการเกริ่นขึ้นต้นด้วย “สร้อยคำ” เช่น คำว่า มาบัดนี้ ในตอนนี้ เวลานี้ นางเอ๋ยนาง แม่เอ๋ยแม่ เป็นต้น ลักษณะการลำจะเล่นลูกคอช่วงขึ้นและก่อนจบ ส่วนทำนองสารคาม จะมีลักษณะการลำคล้ายกันกับทำนองกาฬสินธุ์แต่จะมีการเอื้อนเสียงที่ยาวกว่า และจะลำเสียงสูงกว่า

6. หมอลำบ้าน โนนค้อ หมายถึง หมอลำที่อาศัยอยู่บ้าน โนนค้อ ตำบล โลกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม และมีความชำนาญในการลำด้วยทำนองกาฬสินธุ์-สารคาม

7. เครือข่ายศูนย์ดำรงมรดกอีสาน สํารองเรื่องประพันธ์ หมายถึง ศูนย์เรียนรู้ที่รวบรวมครูภูมิปัญญาด้านหมอลำที่เป็นลูกศิษย์ของหมอลำ สํารองเรื่องประพันธ์ และผู้ที่มีความรู้ด้านหมอลำ ตั้งอยู่ที่บ้านเลขที่ 129 หมู่ 14 บ้าน โนนค้อ ตำบล โลกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

8. ครูภูมิปัญญาหมอลำ หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ความสามารถและทักษะในด้านหมอลำสามารถถ่ายทอดความรู้หมอลำไปยังลูกศิษย์และผู้สนใจ

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. การวิจัยในครั้งนี้จะได้ชุดความรู้ด้านหมอลำ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานในการศึกษาหาความรู้ด้านหมอลำในระดับต่าง ๆ เด็กและเยาวชนที่ได้รับการฝึกทักษะหมอลำจากศูนย์เครือข่ายศูนย์ดำรงมรดกอีสาน สํารองเรื่องประพันธ์ เกิดทักษะหมอลำ ที่พร้อมทั้ง กาย วาจา

และใจ เป็นคนดี มีปัญญา มีความรู้คู่กับคุณธรรม เห็นคุณค่าและเป็นผู้สืบสานภูมิปัญญา
หมอลำให้คงอยู่ สามารถนำไปปรับใช้ในการแก้ปัญหาต่างๆ ในชีวิตประจำวันและในอนาคต
ได้อย่างมีความสุข ส่งผลให้สังคมไทยมีพลเมืองที่เดินทางไปสู่ฐานสังคมแห่งความสุข การพัฒนา
ท้องถิ่น และประเทศชาติที่เข้มแข็งและยั่งยืนสืบต่อไป

2. เป็นข้อมูลสารสนเทศสำหรับ โรงเรียน สถานศึกษา หน่วยงานราชการ หรือกลุ่ม
ผู้ที่สนใจ นำไปปรับใช้ในการสืบสานวัฒนธรรมที่เป็นมรดกของแต่ละท้องถิ่น เป็นการอนุรักษ์
สืบทอดภูมิปัญญาของแต่ละท้องถิ่น ไม่ให้สูญหายและยังเป็นการเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนา
ทักษะชีวิตให้กับเด็กและเยาวชนไทยในยุคปัจจุบันและอนาคตสืบต่อไป

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY